

Libris

Elizabeth Sombart

MUZICA,

în inima fascinației

Spandugino

Elizabeth SOMBART

MUZICA,

ÎN INIMA FASCINAȚIEI

Confidențe pentru pian, de la Bach la Bartók

Traducere de Lavinia Dragoș

Ediția a II-a, revizuită

Confidențe, de la Bach la Bartók 59

Johann Sebastian Bach - Wolfgang Amadeus

Mozart - Ludwig van Beethoven

Felix Mendelssohn-Bartholdy

Frantz Liszt

Brahms - Antonin Dvořák - César Franck - Piotr

Ilici Ciaikovski - Edvard Grieg

Clara Schumann - Johannes Brahms

Nikolai Scriabin - Serghei Prokofiev

Bartók - Tor

Spandugino

CUPRINS

Mulțumiri 11

I. Sunetul: cuvânt și muzică..... 13

Sunetul-cuvânt – Sunetul-muzică – „Cosmosul este un concert magnific” – Sunetul creator, sunetul distrugător – Muzica vindecă – Alte efecte nebănuite ale muzicii – Natura sunetului – *Diabolus in musica* – Definiții ale muzicii – Modul major, modul minor – Școala „logosului” și muzicianul – Muzica: joc sau miză? – Muzica, suflet universal – Inima muzicienilor

II. Confidențe, de la Bach la Bartók 59

Johann Sebastian Bach – Wolfgang Amadeus Mozart – Ludwig van Beethoven – Franz Schubert – Felix Mendelssohn-Bartholdy – Frédéric Chopin – Franz Liszt – Robert Schumann – Johannes Brahms – Antonin Dvořák – César Franck – Piotr Ilici Ceaikovski – Gabriel Fauré – Erik Satie – Claude Debussy – Maurice Ravel – Alexandr Nicolaevici Scriabin – Serghei Rahmaninov – Béla Bartók – Toți, pianiști...

III. Muziciană, azi, pentru a păstra bucuria de copil	205
Pianul – Măinile – Respirația – Partitura – Urechea – Anii de studiu – A fi pianistă astăzi – Teama, tracul – Concertul – A înregistra un disc – Discul – A preda sau a cunoaște sunetul unui suflet – Cele șapte recomandări – Câteva întrebări legate de pian, pentru copiii de toate vârstele	
IV. Muzica vieții noastre	253
Fraternitatea și libertatea – Alternativa – Teama, tăcerea, reconcilierea – Voalurile tăcerii...	
<i>Biblioteca mea</i>	263

I

SUNETUL: CUVÂNT ȘI MUZICĂ *ALLEGRO*

O semilună pe cerul albastru al nopții. Paris: turnul Eiffel scânteiază în învelișul lui de lumină. Liniștea este agreabilă, ea ne calmează și ne înalță: cel mai mic zgomot mecanic, un sunet de voce și chiar ecoul pașilor noștri ne pot tulbura. Ghicim că aici are loc o simfonie, la dimensiunile unui univers magic și indescifrabil, în pofida științei astronomilor și a călătoriilor interplanetare – atât de modeste tentative umane de a atinge evidența cosmică... Dar Dumnezeu ne-a dat cuvântul pentru a-l lucra așa cum cultivăm ogorul, liniștea, pentru a învăța să o iubim ca pe un izvor de tăcere și muzica pentru a uni totul în adâncul ființei noastre. Oricât de departe am coborî pe scara timpului, ea este acolo. Istoria sunetului este una dintre cele o mie și una de nopți ale Universului...

În această călătorie poetică și magică îi invit pe prietenii muzicii, pasionați și debutanți, necunoscători și savanți, profesioniști și amatori, dar și pe copiii dornici să o descopere și pe toți cei care nu dau înapoi în fața mirabilului, pe cei pentru care misterul nu este numai o enigmă de descifrat. De-a lungul lecturilor și a descoperirilor, fascinația mea a crescut în fața acestei istorii a sunetelor, ale cărei etape aș vrea să le parcurgem împreună.

Sunetul – cuvânt

Din zorii timpurilor, anticii au vorbit despre sunete, cu intuiții fulgurante pe care știința noastră cea mai avansată le confirmă astăzi, ca despre o realitate aflându-se la însăși originea Universului. Unii savanți susțin că întregul univers s-a născut dintr-un singur sunet, inițiator al Big Bangului original. Un prim sunet, preludiu al evoluției cosmice, al formării lumilor. Geneza afirmă puterea creatoare a Cuvântului și a vocii: „Să fie lumină! Și a fost lumină. Și a zis Dumnezeu: «Să fie o țârie prin mijlocul apelor și să despartă ape de ape!» Și a fost așa. Și a zis Dumnezeu: «Să se adune apele cele de sub cer la un loc și să se arate uscatul!» Și a fost așa. [...] Și a zis Dumnezeu: «Să facem om după chipul și

după asemănarea Noastră». Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său.”

Această forță extraordinară a vocii divine poate să mistuie pe cel care nu este suficient de pur pentru a o auzi: „Iată, Domnul Dumnezeul nostru ne-a arătat slava Sa și măreția Sa și glasul Lui l-am auzit din mijlocul focului. Astăzi am văzut că Dumnezeu grăiește cu omul și acesta rămâne viu. [...] Este oare vreun om care să audă glasul lui Dumnezeu celui viu grăind din mijlocul focului, cum am auzit noi, și să rămână viu?” (Deuteronom 5, 24-26).

Cuvântul lui Dumnezeu creează și distruge: „Cuvântul lui Dumnezeu e viu și lucrător și mai ascuțit decât orice sabie cu două tăișuri” (Epistola către Evrei 4,12). Cuvântul lui Dumnezeu poartă fulgerul distrugător și ploaia ce dă viață (Epistola către Evrei 4). Cuvântul lui Dumnezeu distruge și creează adevărul.

Astfel, de la primele îngânări ale umanității, sunetul a fost în mod strâns legat de divin, de religie; preoții au jucat un rol decisiv în apariția lui și de-a lungul dezvoltării sale. Evanghelia după Sfântul Ioan, ca o mărturie divină, ne spune încă din primele versete: „La început era Cuvântul, și Cuvântul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era la început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut” (Ioan 1,1-3).

Când am auzit aceste versete pentru prima oară, am avut certitudinea că totul a fost creat prin muzică și prin voce, că Dumnezeu este cuvânt și muzică. Pentru că împărăția lui Dumnezeu se află în fiecare dintre noi, un lucru mi-a devenit clar: a face muzică trebuia să fie drumul cel mai direct care să ne conducă în această împărăție! Eram o copilă, desigur, dar această invitație spre cerul interior a rămas intactă în mine; nu am încetat să îi răspund de atunci.

Sunetul – muzică

Sunetul este Cuvânt și Esență, dar este oare doar cuvânt? Este esențial să înțelegem că sunetul poartă în el și muzica, iar universul creat de sunet este un cosmos muzical. Și unul și celălalt, sunetul-cuvânt și sunetul-muzică, sunt o emanație a divinului. Această aparentă dualitate, care ține de o identitate profundă, oferă omului posibilitatea de a se întoarce către Dumnezeu, de a se apropia de El.

Să-l ascultăm pe Martin Buber, care se înscrie în tradiția hasidismului și care ne spune că, de îndată ce este rostit în actul recunoașterii originii sale, Cuvântul devine cânt sau laudă: „Ar trebui să pronunțăm cuvintele ca și cum cerul s-ar deschide în ele. Nu face ca și cum gura ta ar

rosti cuvântul, ci ca și când cuvântul te-ar rosti. Cel care cunoaște melodia secretă care poartă interiorul spre exterior, cel care cunoaște cântecul sacru care combină literele singure și timide, pentru a face din ele cântul sferelor, acela este cu totul plin de puterea lui Dumnezeu, ca și cum ar crea din nou cerul, pământul și toate lumile.”

Talmudul nu ezită să spună: „Lumea nu a fost creată decât pentru cânt și muzică. Dumnezeu a zis: Voi vorbi limba tuturor oamenilor pentru ca ei să îmi aducă laudă în fiecare zi și să mă încununeze în cele patru părți ale lumii, căci nu aș fi creat lumea dacă nu ar fi fost imnurile și muzica pe care mi le cântă în fiecare zi.” (Extras din „L’Aleph-Beth de Rabbi Akiva”)

De asemenea, gnosticii Antichității atribuie divinității cuvintele următoare: „...Eu, care sunt Dumnezeu veșnic, Tatăl necuprins al tuturor ființelor, eu sunt lira eternă a Universului; eu am fost cel care a descoperit pacea armonioasă a vâltorii cerești.”

„Cosmosul este un concert magnific”

Anticii, ei nu aveau nicio îndoială. Intuiția îi ghida, ei ascultau stelele, ei își dădeau întâlnire noaptea pentru a le auzi cântând... „Cosmosul este un concert extraordinar.

Cum este posibil ca un corp celest atât de rapid să se deplaseze așa de tacit și de silențios; chiar dacă acest sunet nu ajunge la urechile noastre, mișcarea foarte rapidă a unor corpuri atât de mari nu poate în niciun caz să nu producă sunete, mai ales când există un număr mare de stele legate prin relația lor, astfel încât nu se poate imagina nimic mai coerent sau mai organizat.” (Boethius, 480-525, pitagorician și autor de tratate de muzică). Pentru ei, armonia sunetelor a fost întotdeauna asociată cu cea a sferelor.

Într-un mod mai poetic, unii mistici ne revelează, prin intermediul propriilor experiențe, ecoul acestor „sunete cosmice” în muzicile celeste. În *Imn al Universului*, Teilhard de Chardin (1881-1955) spune: „...Într-o viziune căreia nu pot să-i epuizez coerența și armoniile, [...] puterile ființei mele interioare au început spontan să vibreze în acord cu o singură notă de o incredibilă bogăție, în care disting tendințele cele mai discordante, rezolvate fără dificultate.”

Cu mult înaintea lui, în secolul al XII-lea, Sfânta Hildegard de Bingen – a cărei muzică a fost descoperită de curând – a explicat într-un mod vizionar: „Apoi am văzut aria cea mai lucidă, în care am auzit într-un chip minunat tot felul de muzicieni celebrând bucuria

locuitorilor cerești, iar sunetul pe care îl produceau era ca vocea unei mulțimi făcând muzică în armonie.”

Monahul Aurélien de Réomé (secolul al IX-lea), autorul unuia dintre primele tratate importante de muzică (*Musica disciplina*), ne arată cum explicarea unei muzici cerești îi permite să corecteze imperfecțiunile celebrării liturgice pământești: „În timp ce veghea noaptea în fața porticului bazilicii Arhanghelului Mihail pe muntele Gargan, el auzi un cor de îngeri cântând responsoriul la nașterea apostolilor. Când veni la Roma, el îl repetă în fața clericilor Bisericii și lăsa un rezumat al celor auzite. Aceștia schimbă un vers și astfel a fost cântat nu numai de către ei, ci de întreaga Biserică.” El există în aceeași formă și în zilele noastre.

Opera lui Meister Eckhart (1260-1327), acest mare mistic, îmi hrănește de mult timp viața interioară. Am regăsit la el și prezența acestor fenomene mirabile. Într-adevăr, el are în ajunul sărbătorii Tuturor Sfinților o viziune în care i se pare că aude o melodie angelică. Aceasta îl umple de o fericire atât de mare, încât uită de toate suferințele. Apoi, unul dintre îngeri îi spune: „Vezi cu câtă bucurie ne auzi cântând la unison cântecul Veșniciei; și cu aceeași bucurie, noi te auzim cântând cântecul venerabilei înțelepciuni eterne.” Experiența

acestui schimb misterios este reluată de o veche maximă: „Melodia este rugăciunea pe care omul o adresează lui Dumnezeu, armonia este răspunsul pe care Dumnezeu îl dă omului...”, o cugetare care lui Meister Eckhart i-ar fi plăcut, cu siguranță.

A asculta universul este o cercetare pasionantă, care i-a animat pe oameni din totdeauna. Într-o carte care m-a fermecat, *A asculta universul*, profesorul Alfred Tomatis ne spune în felul său: „De la expansiunea provocată de extrema sa concentrație primitivă, cosmosul sonic continuă să invadeze spațiul, jalonând cu sunete sclipitoare fiecare dintre etapele evoluției sale. Intensitatea zgomotului stelar este atât de mare, încât temperatura rezultată este cu greu imaginabilă. Astfel, prin acțiunea acestui «concentrat sonor», structura proprie a fiecărei stele rămâne la starea de fuziune, eliberând la periferia sa ploi de vibrații sonore.”

Și mai misterios, el afirmă că noi toți suntem niște sunete... „Oriunde se află, ființa umană se integrează și modelează, de asemenea, lumea vibratorie care o înconjoară, în așa fel încât propriul său corp devine un sunet apt să se armonizeze pe o lungime de undă egală cu cea a mediului său. Însăși dimensiunea noastră metafizică ar putea fi trezită de sonorități bine

determinate, cu caracter sacru. Într-un fel, suntem sunete pline de umanitate, suntem o antenă în ascultarea universului.”

Toate aceste mesaje recunosc în sunet o valoare fondatoare a realității: nu putem să avem în vedere ceea ce știm, fără să luăm în considerare în paralel ceea ce știm despre om! Și dacă astfel, cunoscând mai bine sunetul, ne-am cunoaște mai bine pe noi înșine? Este provocarea acestor pagini, aceea de a vă convinge...

Sunetul creator, sunetul distrugător

În Biblie și în legende, suntem uimiți să descoperim puterile superioare atribuite sunetului, creator și distructiv, benefic și malefic, acționând atât asupra sufletului uman, cât și asupra naturii.

Două exemple celebre ilustrează această putere: trompetele care au făcut să se dărâme zidurile Ierihonului și lira care a permis ridicarea miraculoasă a fortificațiilor Tebei: „Dumnezeu i-a zis lui Iosua: Iată, las în mâinile tale Ierihonul și pe regele său, și pe curajoșii lui războinici. Șapte preoți vor purta în fața Arcei șapte trompete răsunătoare. În cea de-a șaptea zi, veți face de șapte ori înconjurul orașului, iar când veți auzi sunând trompeta, tot poporul va

scoate un strigăt lung și zidul orașului se va prăbuși” (Cartea lui Iosua 6).

Din contră, în mitul grecesc al lui Amfion, sunetul și muzica permit zidirea fortificațiilor: „Amfion a primit în dar o liră de la Hermes. Zetos, fratele său geamăn, care avea mai ales un simț practic, a luat în răs devoțiunea și dragostea fratelui său pentru acest instrument. Mai târziu însă, când gemenii vor cuceri Teba și când vor purcede la întărirea cetății, va veni rândul lui Amfion să râdă. Căci grație muzicii lirei sale, pietrele alunecau la locul lor fără efort, în timp ce Zetos se extenua încercând să le deplaseze cu forțele sale. Astfel, fortificațiile Tebei cu șapte porți au fost ridicate prin puterea muzicii.” Știm, de asemenea, cum Orfeu a readus-o la viață pe tânăra lui soție Euridice, fermecând puterile infernului cu lira lui, și cum Arion, fermecătorul de delfini din Lesbos, a fost salvat de la naufragiu de lira lui miraculoasă și de faimosul său cânt al lebedei.

Astăzi, datorită științei, nu mai este nevoie să facem apel exclusiv la magie pentru a explica dărâmarea zidurilor Ierihonului... Unele experiențe au demonstrat că sunetele foarte grave și infrasunetele pot elibera o asemenea forță, încât sparg sticla și provoacă dărâmarea clădirilor, și că sunetele înalte produc energii atât de mari, încât căldura pe care o degajă

poate să topească metale. Acestea, printre multe alte experiențe...

Tot astfel, sufletul omenesc este și el sensibil la farmecele și sortilegiile muzicii. Să ne amintim de cântărețul din fluier de la Hameln. Această poveste germană, inspirată dintr-un fapt istoric din secolul al XIII-lea, ne relatează cum respectivul om pretindea că are o putere deplină asupra lucrurilor și ființelor prin muzica sa. El este chemat la Hameln pentru a elibera orașul de șobolanii care îl invadaseră. El cântă o melodie cu fluierul său și, ca prin minune, toți șobolanii îl urmează, departe. Însă când el se întoarce să-și ceară recompensa care i se promisese, nu o obține. Decide atunci să se răz-bune și, cântând o arie muzicală, face să iasă și să dispară din oraș toți copiii... Această poveste ilustrează ambiguitatea puterii muzicii, folosită uneori în scopuri rele, egoiste sau meschine, așa cum este cazul aici, alteori însă, pusă în serviciul generozității, Farinelli fiind un exemplu emoți-onant în acest sens.

Farinelli (1705-1782) este cunoscut ca fiind cel mai celebru *castrato* din toate timpurile. El a știut să-l vindece prin cântul său pe regele Filip al V-lea al Spaniei, care suferea de depre-sie nervoasă. Niciun remediu nu a reușit să oprească accesele de melancolie care îl împiedi-cau să-și asume responsabilitățile regale. Atunci

când Farinelli cântă pentru prima dată în fața lui, regele își regăsește dorința de viață și îi cere să cânte astfel în fiecare zi, recâștigându-și încet-încet sănătatea. Farinelli, care dobândise culmea gloriei publice, a descoperit acolo noi mulțumiri și până la sfârșitul vieții, zece ani mai târziu, el îi cântă în fiecare noapte aceleași patru arii care rupseseră sortilegiul la început!

După cum se vede, muzica este mai mult decât o combinație de sunete: ea este o forță misterioasă, care a exercitat o influență prodigioasă de-a lungul epocilor. În anul 1000 î. Hr., Samuel, care fondase o școală de muzică, îl întrona pe David, chiar acela care îl vindecă pe Saul: David a fost chemat lângă regele Saul pentru a calma stările sale de criză, căci: „Atunci s-a depărtat de la Saul Duhul Domnului și-l tulbura un duh rău [...] David, luând harpa, cânta și lui Saul îi era mai ușor și mai bine și duhul cel rău se depărta de el.” (1 Regi 16,14-21 și 23). Muzica, în această istorisire, permite nu numai vindecarea, ci și împăcarea lui Saul cu Dumnezeu și victoria asupra răului. Ea exprimă fraternitatea esențială a ființelor omenești. Johannes Tinctoris, în secolul al XV-lea, rezuma toate acestea în câteva cuvinte: „Scopul muzicii este de a-l fermeca pe Dumnezeu, de a-l pune pe fugă pe diavol, de a vindeca maladia, de a provoca iubirea.”